

A MŰVELŐDÉSÜGYI MINISZTERIUM
DIAFILM-SOROZATA

Az általános iskolák 5. osztályának
magyar irodalom tanításához

TANSZERISMERTETŐ

TÜNDÉRSZÉP ILONA

Kiadja:

Magyar Diafilmgyártó Vállalat

1967.

ISKOLAI TANESZKÖZÖK GYÁR
KUTATÓ OSZTÁLY

Elalton tartósítás

Pondapost, 1967. júl. 31.

Boffy Imre
JTS

Készült
AZ ISKOLAI TANESZKÖZÖK GYÁRA
Kutató Osztályának irányításával

Kúnos Pálné tanárnő
munkája,

F. Györffy Anna
a rajzsorozatot
készítette

A képek témája

1. kép: A várkastély egyik oldalára árnyékot vet egy magas jegenye.
2. kép: A király megparancsolja, hogy a fát vágják ki.
3. kép: Kihirdetik a királyi parancsot.
4. kép: Jelentkeznek a favágók.
5. kép: Megérkezik a kiskondás.
6. kép: Tetszik a királynak a kiskondás ajánlata.
7. kép: Vágja a nagy fát a kondás, tarisznyája egy ágra akasztva lóg.
8. kép: Az öregasszony azt tanácsolja, menjen fel a fa tetejére.
9. kép: Felfelé kapaszkodik a kiskondás.
10. kép: Kinyílik az ajtó, forog a kasza.
11. kép: A csodálatosan piros gyümölcsökkel megrakja a legény a tarisznyáját.
12. kép: Ámulva áll a következő kitárult ajtónál.
13. kép: Gyönyörű tarka virágok, pipacs, rózsza, szarkaláb virítanak a tündéri kertben.
14. kép: Egy nagy kastély kapujához ér, mögötte tó látszik.
15. kép: A tó partján pihen, csodálkozik, hová is került.
16. kép: Éppen három hattyú ereszkedik a vízre.
17. kép: Három tündérlány a tó partján.
18. kép: Fürdenek a tóban. Színes ruhájuk a parton.
19. kép: Tündérszép Ilona kéri a kiskondástól ruháját.

20. kép: Szorgalmasan dolgozik a kiskondás Tündérszép Ilona lovainál.
21. kép: A legényke átveszi a kulcsokat és hallgatja Tündérszép Ilona tilalmát.
22. kép: Éppen a tiltott szoba ajtaját nyitja ki lopkodva.
23. kép: Egy szörnyű sárkány mászik ki egy hordó alól.
24. kép: A táltos hátán repül, hogy megvívjon a sárkánnyal.
25. kép: Darabokra hull a szörny a táltos rugásától.
26. kép: A kiskondás és Tündérszép Ilona. Kéz a kézben, boldogan.

Szereplők:

27. kép: A kiskondás
28. kép: Tündérszép Ilona
29. kép: Az öregasszony
30. kép: A táltos
31. kép: A sárkány

Színhely:

32. kép: Az égigérő jegenye
33. kép: A kacsalábon forgó kastély

Mesélj róluk!

34. kép: A fejsze és a kötőfék
35. kép: Az óceán partján legelésző táltos csikó
- Melyik meseszám szerepelt a történetben?
36. kép: 1,3,7,12,21,77 számok össze-vissza elhelyezve

A képek felhasználásának lehetőségei és módjai

A megindult szemléltetőeszköz tervezés az irodalomhoz legelőször a diafilm-lehetőséget kapta.

Az általános iskola 5. osztályos irodalom anyagának legnagyobb része a mesével foglalkozik. A meséről tanulandók lényeges tudnivalóit azonban a Népmesék c. fejezet szemelvényein keresztül tanítjuk meg. A tudnivalókat az összefoglalás is rögzíti.

Ezért tartottuk szükségesnek, hogy az első fejezet tanulnivalóihoz vizuális segítséget adjunk kartársainknak. Az eddigi vizuális, vagy audio-vizuális eszközök segítségével tartott órák hatékonysága, a tananyag megszilárdulása terén tartósabb, mélyebb volt a hagyományos órák eljárásainál.

Szükségesnek tartottuk a vizuális szemléltetőeszközt azért is, mivel tanulóink az alsó tagozatban az olvasás, környezetismeret, rajz órákon sok vetített képet kapnak. Fontosnak tartjuk, hogy ez a sor ne szakadjon meg a felső tagozatban sem, hiszen az 5. osztályba került tanítványaink alig idősebbek. Különösen káros lenne ez azért, mert a mesével kapcsolatos első irodalom-elméleti tudnivalót, bizonyos egyszerű meghatározást, fogalmi jegyeinek gyűjtését, rendszerezést először ebben az anyagrészben kell megfigyeltetni és megtanulni. A mese a műköltészetben c. fejezetben ennél többet már nem kapnak; az itt megfigyelteteket mélyítik, gyako-

rolják.

Ezért ki kellett választanunk ebből az első fejezetből azt a két mesét, amelyek a fentiek szemléltetését magukban hordozzák, a képszerű megjelenítésre leginkább alkalmasak, s TV. adás sincs belőlük.

Igy került sor a Tündérszép Ilona és A két bors ökröcske c. népmesék kiválasztására.

A Tündérszép Ilona c. mese tanítását, a hozzátartozó készségfejlesztő órával együtt a tanári kézikönyv három órában ajánlja tanítani, így alkalmunk van a vetítésre is.

Ezt a népmesét diafilmen eddig még nem dolgozták fel. A tanulók e mesének több változatát ismerik, Tündér Ilona, A csodafa, Tündér Erzsébet, szász, román, székely változatokban. Éppen ezért szívesen fogadják tanításkor ennek a magyar népmesének eddig talán még nem ismert változatát a tanítási órán.

A kézikönyv a mesével kapcsolatos didaktikai feladatokat a következőkben szabja meg:

1. Maradandó élmény legyen a mese szépsége és költői igazsága.
2. Meg kell kezdeni a népmese fogalmi jegyeinek gyűjtését.
3. A mese alkalmas a tanulók kifejezőképességének fejlesztésére is.

E sokféle didaktikai feladatot kívánja támogatni ez

a diafilm. Nem célünk az - s ezt nagyon szeretnénk hangsúlyozni -, hogy a három óra bármelyikén a 36 képet teljes egészében levetítsük, hanem a Tanterv és Utasítás alapján megvalósult tankönyv és tanári kézikönyv feladatainak könnyebb megvalósítása érdekében, az irodalmi szöveg alá rendelve, de azt támogatva, a képeket válogatva használjuk fel. A kézikönyv kéziratának leadásakor még bizonytalan volt, lesz-e szemléltető eszköz az irodalomtanításhoz, azért Dr. Horváth Gedeonné és Vörös József kartársak - a kézikönyv szerzői -, csupán azokat a lehetőségeket sorolták fel, amelyek rendelkezésre álltak a kézirat elkészítésének idején. A szemléltetés fontosságát azonban hangsúlyozzák azzal, hogy az egyes szemelvények tanításának leírásánál és a kézikönyv végén erre külön kitérnek.

Az eddigiekben már említettük, hogy a diafilm didaktikai feladatokat segít, s ajánlottuk, hogy válogatva használjuk a képeket. A képek témája c. felsorolás segít tájékozódni, hogy milyen szerkesztési elv érvényesült a népmese képi feldolgozásában.

Mind a tartalmi, mind a szerkesztési munkához az Országos Pedagógiai Intézet Magyar Tanszékének vezetőjétől, Komár Pálné elvtársnőtől kiváló irányító segítséget kaptunk.

A fentiek alapján tehát ajánljuk, hogy a kézikönyv 48. oldala első három kérdésének megfelelő képeket vetítsük

Ennek az órának a házi feladata a tündérmese szereplőit csoportosítja. A következő órán a tanulók házi feladatát kísérik a képek vetítésével, amelyeket a Sze-replők címszó alatt találunk: a kiskondás, Tündérszép Ilona, az öregasszony, majd a táltos és a sárkány képeit mutathatjuk be /27-31. kép/. Ugyancsak érdekes lehet, ha a képet vetítjük először, s megkeresik melyik csoportban találják feljegyezve a saját feladatukban, a valóságos vagy mesebeli szereplő megfelelő helyen van-e?

Ezen az órán /a 3. a Tündérszép Ilona c. témával kapcsolatban/ a kifejezőképesség fejlesztése áll a központban. A "Hogyan mondjunk mesét?" c. olvasmányban a szöveg szemlélteti, hogy elmondhatunk mesét vagy mese-részletet:

1. részletesen,
2. röviden,
3. átalakíthatunk egyes részeket úgy, hogy
  - a./ elhagyjuk a párbeszédet,
  - b./ párbeszédet iktatunk be.

A képsor 20-36-ig terjedő képei ennek az órának a feladataihoz kívánnak segítséget adni.

A korábban említett első 19 kép részletes cselekmény-illusztrációt tartalmaz. A cselekmény második fele /a kiskondás beszélgetik Tündérszép Ilonához - résztől a népmese végéig/ mindössze 7 képet kapott /20-27. kép/. Igy alkalmas a tömörítő cselekmény elmondására. Azon-

ban ennél még igényesebb feladatokat oldathatunk meg a "Mesélj róluk" cím után szereplő képek alapján. Itt a cselekményben szereplő olyan motívumok kaptak képi megfogalmazást, amelyek segítségével vagy egy részletet kell kiemelni az egészből /34. kép - a fejsze/, vagy olyan cselekményt kell hozzáfűzni, amelyre az eddigi képek alapján még nem kerülhetett sor /34-36. kép, a tengerparton legelésző táltos csikó és a kötőfék, valamint a meseszámok/; illetve több részletből a bemutatott képre vonatkozó történetet kell összegyűjteni más sorrendben, mint eddig tettük. /32.,33. kép: az é-gigérő jegenye és a remek kastély, mely kacsalábon forog./ Végül: a kézikönyv 33. óráján ajánlott vetítő ó-rán is használhatjuk a képsort vagy részletét.

Természetesen csak ötleteket villantottunk fel a tan-könyv feladatai és a tanári kézikönyv segítsége alap-ján a diafilm felhasználásához. Még számos lehetőség adódhat. De minden óratervezésnél osztályunk adottsá-gát tekintsük alapvetőnek, és a képanyagból ennek meg-felelően válogassunk.

A képek tartalma

1. kép: Az első kép a királyi udvarba visz bennünket, ahol egy nagy jegenyefa áll. Árnyékától a kastély eleje sosem kap napot. A kertben sok, különféle fa látható, de a kép középpontja a jegenye. Magára vonja a figyelmet mintegy jelezve, hogy jelentősége van a mese cselekményének megindulásában.
2. kép: A palota egyik szobájának sarkában vagyunk. Kevés fény szűrődik be a szobába, a színek sötétek. Az ülő király az ablakon keresztül rámutat a jegenyefára. Arcán harag látszik. Mozdulata erélyes. Arra szánta magát, hogy kivágatja a fát. Környezete figyelemmel, némelyek alázattal hallgatják.
3. kép: Viszik a hirt országszerte. Felolvassák a király kívánságát. A nép körülállja és nagy figyelemmel hallgatja a fehér lovon ülő hirnököt, aki sárga pergamenről olvassa a király szavait. A hallgatók között van fiatal, öreg, nő és férfi egyaránt. Még egy asszony karonülő gyermekével is ott látható.
4. kép: Jönnek a vállalkozók. Kezükből fejszével közelnek a fához. Fiatal legény épp úgy található közöttük, mint deres hajú, tapasztalt, idő-

sebb emberek. Egyik már éppen csapkodja a fát, de eredmény nélkül.

5. kép: Megjelenik a kondás. Kezében fejsze. Arcán derűs mosollyal, vidáman lépked a bejáratot őrző két páncélos vitéz között. Alakja előtérben van. Magabiztosan halad előre, hogy jelentkezzen a királynál.
6. kép: A királynak tetszik a legény, aki felmutat a fára, jelezve, hogy megkezdi a munkát.
7. kép: A kondás vágja a fa törzsét. Serényen dolgozik, halad a munka. A fa egyik ágára akasztva csikos tarisznyáját láthatjuk. Ebből a nézetből is erősen látszik a kastély árnyékolt oldala.
8. kép: A mese szerint a felcsapódott forgács egy görcsbe ütődött, s ennek hatására kipattan egy ajtó. A kép a kinyílt ajtót ábrázolja, amelyen egy öregasszony tekint ki. Kezével a fa tetejére mutat. A kondás csodálkozva nézi.
9. kép: Hősünk felfelé kúszik a fán. Kitartóan halad, kiálló ágakba kapaszkodva. A röplő madarak, a kék ég sejteti, hogy magasan lehet. Érdekesek az arányok; a kis kondás milyen kicsi a nagy fához képest.

10. kép: Olyan magasra jutott fel, hogy már a madarak is elmaradtak. Eléri az első, vaspántos, vas-tag faajtót. Kinyitja, és forgó kaszát lát mögötte.
11. kép: Csodálatos gyümölcsöskert. Érett, piros almák, sárga körték, csengő barackok, kék szilvák kandikálnak ki a fa levelei közül. A kiskondás telerakja velük tarisznyáját.
12. kép: Nyílik a második ajtó. A résen át belátni a tündéerkertbe. A tarka szinektől, csodálatos fénytől elámul a kis vándor. Fejéhez kapja a kezét, annyira elkápráztatják a látottak.
13. kép: A gyönyörű tündéerkertben virágok pompáznak. Piros pipacsok, kék búzavirágok, szarkalábak, színes rózsák tarkállnak.
14. kép: Belép a kondás. Egy udvarba kerül, előtte kastély emelkedik, a háttérben tó látszik.
15. kép: A tóparton ül a kondás. Csendesen szemléli a zöld, pázsitos parkot, amely körülveszi a tavat, a méltóságteljesen emelkedő palotát, ezt az egész csodálatos, szép világot.
16. kép: Hirtelen arra lesz figyelmes, hogy három fehér hattyú száll a tóra...

17. kép: Három aranyhajú tündérlány kecses alakja tűnik fel a parton. Az egyik fejét kis korona díszíti.
18. kép: Fürdenek a tóban a tündérlányok. Színes ruhájuk kupacokban a part pázsitján fekszik.
19. kép: A kondás jelenik meg a színen. Az egyik ruhát felszedi. Gazdája, a szép tündérlány egy bokor mögül nyújtja kezét öltözetéért.
20. kép: Színhely: Tündérszép Ilona istállója. A kondás szorgalmasan dolgozik, gondozva a táltos lovakat. Ez a kép alkalmas arra, hogy a főszereplő egyik alapvető tulajdonságát, munkaszeretetét kidomborítsa.
21. kép: Gondos, serény munkájának nem marad el a jutalma. Tündérszép Ilona megbizik benne; a palota kulcsait átadja. Csak egy kulcs használatától óvja, amelyik a tizenkettedik szoba ajtaját nyitja. Oda nem szabad belépni.
22. kép: A kiskondás a tiltott szoba ajtaja előtt. A kulcsot a zárba helyezi.- Az eddigi pozitív vonások mellett most negatív tulajdonságát ismerjük meg. Ez a kíváncsisága, mely bajba sodorja.

23. kép: Nagy hordó alól a félelmetes sárkány mászik ki. /A mesével ellentétben nem 12, csak hét feje van. Ennek grafikai jelentősége volt; túlságosan kicsinek kellene az alaknak lennie, hogy a sok fej a kis képen elférjen. Ezt így a tanítványainknak is megmondhatjuk. Maguk fogják megmondani azt is, hogy miért éppen hét fejet rajzolt a művész 12 helyett./ Tüzes szemei félelmetesen világítanak a sötétben. Szájából lángnyelvek csapnak ki. A szörny tekeregve igyekszik kiszabadulni a hordóból.
24. kép: Repül a táltos, hátán a kiskondással. Megüli a lovat, kardjával irányítja. A föld pora helyett fehér felhők maradoznak el mögöttük, s a levegő kékje veszi körül a szárnyas lovat és gazdáját.
25. kép: A levegőben viv meg a kiskondás a sárkánnyal. A táltos rúgására már darabokra szakad a sárkány, de a grafikusművész képzelete a karddal adott halálos csapásokat is érzékelteti. Darabokra szakadva hull a földre a veszélyes ellenfél.
26. kép: A veszély elhárult, s most már semmi sem akadályozhatja meg Tündérszép Ilona és a kiskondás boldogságát. A mese záróképen kéz a

kézben, egymás szemébe nézve, boldogan állnak a palota udvarán.

Ha egy mese tetszett, alakjai foglalkoztatják a gyerekeket. Elgondolkodnak a szereplők sorsán, tettein, tulajdonságain. Visszaidézik külsejüket, jellemüket, cselekedeteiket. Erre ad alkalmat a következő néhány kép, mely a szereplőket vonultatja föl:

Először is a kiskondást. Milyen is?

27. kép: Az 5. képben tűnt fel először, amint kezében a fejszével közelített. Itt vidám, vállalkozó szelleműnek láttuk. A 6-7. képben nekivág egy nehéz feladatnak. A 8. képben csodálkozó arcát ismertük meg, van oka egyik ámulatból a másikba esni azon, amiket lát /10-14. kép/.

A 15. képben, ülve pillantjuk meg. Elmereng, elgondolkodik; egy kis pihenés az eddigiek után, felkészül arra, ami még várja. Közélebről a 21. képben figyelhattuk meg, ahol átveszi Tündérszép Ilonától a kulcsokat. Figyel arra, amit a kastély úrnője mond. Meghallgatja a tanácsot, de megszegi a tilalmat. Kíváncsisága bajba sodorja. Bátor, elszánt tekintetű a 24-25. képben, ahol a táltos hátán kivont karddal száguld. Enyhült, boldog arcot mutat az utolsó kép, amikor kéz

gyakran szereplő, csodálatos tulajdonságú ló. Nemcsak könnyed és karcsú a teste, hanem szárnya is van, amellyel szélsébesen röpteti azt, akinek éppen segít. Ebben a mesében az öreg táltos tanácsokat is ad, de a harcra már fiát ajánlja. Mert beszélni, gazdájának a gondolataiban olvasni, minden táltos tud.

31. kép: A sárkány. - Ugyancsak gyakori szereplője a meséknek. Igazi szörny. Egyik fejét levágod, ott a másik helyette...7 fejü, 12 fejü sárkányok szerepelnek általában a mesékben.... Szájukból láng lövell, szemükből gonoszság árad. Ragadozó karmai vannak. Farokban végződő teste félelmetes.... Mégis darabokra hull szét a főhős kezétől.
32. kép: A mese elindító színhelye az égigérő jege-nyefa, annak a tövét akarják kivágni az emberek a szűk látókörű király kívánságára, aki csak árnyékát látja a fának, de mit sem tud a benne rejlő csodákról.... Hisz a tetjén sokkal csodálatosabb kastély van, mint az a palota, amelynek udvarában a fa törzse áll, gyökerei kapaszkodnak.
33. kép: Tündérek, sárkányok, meseszámok, táltos lovak vonultak fel ebben a mesében. Minden a

mese világába vitt el bennünket, ahol kacsalábon forgó kastélyok is vannak. Sok-sok kis toronnyal, apró ablakkal. Sebesen forog a kastély, csak az léphet be rajta, aki próbákat áll ki. Magában hordozza mindazt a csodát, amivel képzeletünk felruházza a mese alakjait.

34. kép: A kettős kép favágó fejszét és kötőféket ábrázol. A tanulók elmesélhetik, hol szerepelt a mesében ez a két tárgy. Alkalom arra, hogy a mesének bizonyos részeit kiemelve, tömörítve mondják el a gyerekek. De arra is alkalmas, hogy az általuk ismert meséből keressenek olyat, melyben a szegény ember favágással keresi a kenyerét. Sokat találhatnak! S olyan is nem egy van, amikor vagy egy kötőfékkel vagy egy kengyellel kell megszelídíteni egy-egy táltos lovat, amely azután engedelmes segítője lesz a főhősnek.

35. kép: Táltos csikó a tengerparton. - Legelészik. Abban különbözik más közönséges csikótól, hogy szárnya van. És természetesen beszél, érti az emberi szót. Noha csak a mese végén jelenik meg, amikor hosszú vándorlás után megtalálja a tengerparton a kiskondás, mégis fontos szerepe van. A halálos rugást ő adja a sárkánynak, mert az ő hátán repül oda hősünk.

36. kép: A gyerekek tanulták, hogy bizonyos meseszámok állandóan visszatérnek a mesében. A kép közül néhány meseszámot. Összegyűjthetik, hogy melyik szerepelt ebben a mesében, de ezt a képet más órán levetítve is mondhatnak példát a mesék tanulása közben tanítványaik. Hisz annyi mesében van sokfejú sárkány, meg a hármas próba, vagy gyalogolunk a mesehőssel mi is képzeletben hét nap, hét éjjel egyfolytában...

A Tündérszép Ilona magyar népmese. A rajzolóművész ezt szem előtt tartotta, amikor a szereplőket megformálta, a tájakat rajzolta. A színek elevenek. A virágok a kertben - piros pipacsok, kék búzavirágok, tarka tulipánok, szarkalábak, rózsák tehát - a magyar kertek virágai. A gyümölcsök is, a szőlő, mosolygó alma, csengő barack hangulatát akarják kelteni. Azt akartuk, hogy a mese világa akkor is, amikor nem a földön jár, elképzeléseiben az Alföld tájait, vagy a Dunántúl dombos vidékét idézze. Hazájának tájait, és a benne élő embereket szeresse meg a tanuló, amikor a filmkockákat nézi.

